

Wstęp

Socjologia zamieszkiwania w kontekstach

Tom, który przedstawiamy, wpisuje się w proces prac nad konstruowaniem podejścia zwanego socjologią zamieszkiwania (por. np. Woroniecka 2007; Łukasiuk, Jewdokimow 2014; Jewdokimow, Łukasiuk 2016). Podejście to traktujemy za redaktorami dotychczas opublikowanych tomów *Socjologii zamieszkiwania* jako projekt w budowie, który wszakże już na tym etapie posiada pewne konstytutywne wyróżniki. Należy do nich przede wszystkim traktowanie zamieszkiwania jako zbioru (zmiennych, negocjowalnych, czasem refleksywizowanych) praktyk, niekoniecznie rodzinnych, związanych z zamieszkiwaniem (niekoniecznie domowym). Owemu projektowi w budowie towarzyszy krytyczny dialog z paradygmatem klasycznej socjologii mieszkalnictwa i mieszkania z charakterystycznym dlań podejściem nieuwzględniającym ram doświadczenia jako podstawowego kontekstu analitycznego. W ten punkt widzenia wpisuje się wysoka ranga przypisywana materialności (wyposażeniu, pamiętkom, samej architekturze mieszkań i innych adaptowanych przestrzeni) jako ważnemu partnerowi w fenomenologicznie ujmowanej relacji z mieszkańcami, nie zaś jako biernym dekoracjom ani też w politycznym kontekście uśrednionych miar poziomu życia. Sami mieszkańcy natomiast jawią się tu jako zróżnicowane konfiguracje społeczne, obejmujące rodziny i różnych krewnych, pary, osoby żyjące w pojedynkę lub ze zwierzęciem/roślinami, osoby niespokrewnione mieszkające razem w trwałych lub rotujących formacjach, w każdym razie – w ruchu. Ów ruch jest naszym zdaniem ważną kategorią opisującą współczesne zamieszkiwanie w sytuacji mobilności przestrzennej i stratyfikacyjnej, zmian demograficznych i przekształceń kulturowych.

Tak rozumiana socjologia zamieszkiwania wykazuje naturalną inklinację w kierunku badania sytuacji nietypowych nie tylko jako kontrastu dla tradycyjnego, rodzinnego, mieszczańskiego domu, ale także jako fenomenów zamieszkiwania interesujących samych w sobie. Z ową tradycyjną formułą łączy je szerokie rozumienie zamieszkiwania w duchu Heideggerowskiego sposobu bycia

w świecie, jako – po części zmiennego – zestawu praktyk i relacji zdomawiających (i oddomawiających).

Niniejszy tom koncentruje się na analizach zamieszkiwania w różnych znaczących kontekstach, które można ujmować dwupiętrowo. Z jednej strony można na nie spojrzeć jako na konteksty zamieszkiwania (lub też – szczegółowe kategorie badania zamieszkiwania). Mamy tu na myśli np. zamieszkiwanie w kontekście struktury społecznej, starości, bezdomności, wiejskości, wynajmu, pamięci itd. Z drugiej strony, czy też na drugim piętrze tej metaanalizy, prześwitują odniesienia do kategorii zamieszkiwania, jak adaptacja, osvajanie i symboliczne „posiadanie”, prywatność, komfort, tożsamość wbudowana w miejsce i jego rekwizytornię. Innymi słowy, prezentowane w tomie teksty odnoszą się tyleż do zewnętrznych i wewnętrznych kontekstów zamieszkiwania, ile do wspomnianego powyżej projektu w budowie. Jesteśmy zdania, że zawarta w nich refleksja, niezależnie od wartości poznawczej, znacząco wzbogaca dotychczasowy zakres ustaleń teoretycznych.

Tom składa się z siedmiu tekstów w części głównej i dwóch kolejnych umieszczonych w sektorze Varia. Po części jest pokłosiem sympozjum Sekcji Antropologii Społecznej PTS zatytułowanego „Dachy i ściany. Antropologiczne i socjologiczne aspekty architektury”, które odbyło się w Miejskiej Bibliotece Pedagogicznej Oranżeria Kultury w Lidzbarku Warmińskim we wrześniu 2017 r. Współorganizatorami sympozjum były Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW oraz Instytut Socjologii, Filozofii i Dziennikarstwa UG.

Otwierający zbiór artykuł Marty Skowrońskiej analizuje domowe praktyki gościnności w kontekście struktury społecznej. Autorka buduje taksonomię, a właściwie nawet continuum modeli przyjmowania gości w oparciu o zasób kapitałów i habitusy (w rozumieniu Bourdieu) umieszczonych w perspektywie polskiej (a więc naznaczonej rozchwianiem i niestabilnością) struktury społecznej. Skowrońska wyraźnie pokazuje, jak wraz ze wzrostem wartości rzeczonych kapitałów zmieniają się praktyki przyjmowania gości i cały zestaw oczywistości dyskursywnych, który je konstytuuje i oplata. Na poziomie metateoretycznym tekst ten wnosi ważny wkład do socjologii zamieszkiwania w postaci pokazania narastającej wraz z pozycją społeczną refleksyjności wobec badanych praktyk, idącej w parze z odrodzinnieniem konfiguracji społecznych.

Dwa kolejne teksty – Magdaleny Rosochackiej-Gmitrzak i Rolanda Łukasiewicza – można czytać w dialogu, opisując bowiem w nowatorski i interesujący sposób dwa krańce tego samego zjawiska. Roland Łukasiewicz zastanawia się nad udomowieniem przestrzeni niemieszkalnych, tranzytowych nie-miejsz przez osoby bezdomne, które stosują swoiste praktyki osvajające (trwale lub powierzchownie) i adaptujące opuszczone altanki, bunkry czy nawet auto do potrzeb zamieszkiwania, które samo w sobie staje się zredukowane w zestawie swoich praktyk,

co uświadamia, jak dalece okrojony do najgłębszego sedna może być ten zestaw. Artykuł jest ilustrowany bogatym materiałem wizualnym z archiwum Autora i można popatrzeć na niego w kontekście socjologii zamieszkiwania jako na interesujący przykład zamieszkiwania bez mieszkania czy inaczej – bezdomności jako zamieszkiwania (por. Stebbing 2017).

Natomiast Magdalena Rosochacka-Gmitrzak, badaczka z kręgu socjologii starzenia i gerontologii społecznej, przygląda się słabo zgłębionej w socjologii zamieszkiwania sytuacji „odmieszkiwania” czy „odsławiania” przestrzeni mieszkania przez osoby starsze. Autorka na podstawie projektu badawczo-interwencyjnego pokazuje, jak dobrze wcielone mieszkanie w konsekwencji niedomagań starzejącego się ciała staje się ponownie nieprzyjazne i niepraktykowane. Na metapoziomie teorii zamieszkiwania Magdalena Rosochacka-Gmitrzak dobudowuje drugi element w modelu Yi Fu Tuana, w którym po etapie umiejscowienia (oswojenia) przestrzeni na starość następuje jej ponowne uprzestrzennienie.

Kolejny tekst autorstwa Macieja Brosza traktuje zamieszkiwanie w kontekście wsi. Autor odżegnuje się jednak od tradycyjnych ujęć eksponujących antynomie wobec miasta, nie chce także nieświadomie importować wypracowanych w analizach miejskich mieszkań kategorii. Badanie skupia się na dyskursie wokół zamieszkiwania, a dokładniej na jego „rozpływie” łatwo i śmiało wykraczającym poza samą przestrzeń mieszkalną w kierunku ogrodu, sąsiedztwa, całej miejscowości i jej komunikacji z otoczeniem. Na metateoretycznym poziomie Brosz pokazuje dyskursywnie ujętą istotę zamieszkiwania wiejskiego, która w przeciwieństwie do mieszkań miejskich nie ustanawia silnej granicy na progu, a raczej obejmuje osławiającym gestem szerokie kręgi przestrzeni. Jest to zgodne z propozycją Józefa Chałasińskiego, który umieszczał życie wiejskie w relacji do znaczącej triady parafia – dwór – sąsiedztwo naznaczającej całość wiejskiej egzystencji.

Magdalena Łukasiuk w swoim artykule bada zamieszkiwanie w kontekście prezentacji na społecznej scenie, za przykład biorąc pokoje udostępniane przyjeźdnym na portalu Airbnb. Owa prezentacja jest traktowana jako element komfortu, jednak w specyficzny sposób naznaczony logiką marketingową, która wchodzi tu w interakcje z dyskursem domowej gościnności. Na metapoziomie teoretycznym tekst ten eksploruje zarówno upłynnienie konfiguracji społecznych domowników, jak i paradoks sprzeczności wewnątrz samej idei komfortu, którego składnik związany z przyjemnością płynącą z pokazywania swojego wnętrza i jego statusu kłóci się z pojmowaniem domu jako odizolowanego azylu od zewnętrznego świata, gdzie można się czuć zupełnie swobodnie i poza społeczną kontrolą.

Dwa ostatnie teksty także interferują ze sobą. Lesław Michałowski na podstawie badań w Gdańsku Wrzeszczu zastanawia się nad zasobami pamięci zakłętymi w przedmiotach (rozumianymi jako nośniki zewnętrznych znaczeń symbolicznych, ale też własnych przeżyć domowników). Autor pokazuje istotność wyposażenia

w tym kontekście, wskazując na fakt, że mieszkanie może zarówno wspierać pamięć, jak i stać się medium celowego redukcji pamięci.

Z kolei Kamilla Biskupska stara się przyłożyć kategorii zamieszkiwania do badania Wrocławia jako miasta „odziedziczonego” i oszajanego przez napływowych osadników. Na podstawie prac konkursowych z 1966 r. Autorka pokazuje, jak mocno całe miasto postrzegane i opisywane było w kategoriach zamieszkiwania, bliskich leksyce domowości. To specyficzne nastawienie i opisujący je język może być efektem szerokiego zakreślenia „horyzontu zamieszkiwania” u migrantów, którzy być może wypracowali go w toku opisywanego przez Chałasińskiego, reaktywowanego przez Brosza, szerokiego sposobu ustanawiania swej wiejskiej domowości (Wrocław był po wojnie jednym z najbardziej zruralizowanych miast). Jednak możliwe jest też, że zrujnowane i zdewastowane miasto samo podsuwało sposób „praktykowania go” na zewnątrz mieszkań.

Oba wspomniane teksty łączy namysł nad pamięcią i przeszłością w kontekście teorii zamieszkiwania, ale także uchwycenie pewnego momentu początkowego, pionierskiego, kiedy owym symbolicznym artefaktom były nadawane znaczenia, nazwy i miejsce w nowych porządkach.

W części *Varia* znalazły się dwa teksty, niezwiązane bezpośrednio z teorią zamieszkiwania, odnoszące się jednak do przestrzeni i przeszłości. Ewa Nowicka pokazuje w swoim artykule obóz żeński w Astanie, wskazując na praktyki upolityczniające zamieszkiwanie, natomiast Przemysław Kisiel analizuje przestrzeń muzealną w kontekście jej wpływu na zachowania zwiedzających.

Redaktorzy pragną wyrazić swoją wdzięczność Autorom i Recenzentom za rzeczową, naukowo wzbogacającą i bardzo przyjemną współpracę.

Magdalena Łukasiuk
Maciej Brosz

Literatura

- Jewdokimow M., Łukasiuk M. (red.), 2016, *Socjologia zamieszkiwania. Narracje, dyfuzje, interwencje*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Łukasiuk M., Jewdokimow M. (red.), 2014, *Socjologia zamieszkiwania*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa.
- Stebbing A., 2017, *Without house or home? Understanding homelessness as dwelling* [w:] J. Lloyd, E. Vasta (eds.), *Reimagining Home in the 21st Century*, Cheltenham–Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Woroniecka G. (red.), 2007, *Co znaczy mieszkać. Szkice antropologiczne*, Warszawa: Trio.